

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ВАДИМА ГЕТЬМАНА»**

СУТОРМІНА КАТЕРИНА МИКОЛАЇВНА

УДК 336.71 (043.3)(477)

КОНЦЕНТРАЦІЯ БАНКІВСЬКОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано на кафедрі менеджменту банківської діяльності ДВНЗ “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана” Міністерства освіти і науки України, м. Київ

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент
Краснова Ірина Вікторівна
 ДВНЗ “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана”,
 доцент кафедри менеджменту
 банківської діяльності

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Міщенко Володимир Іванович
 ДВНЗ «Університет банківської справи» (м. Київ),
 професор кафедри економіки та управління

кандидат економічних наук, доцент

Черкашина Катерина Федорівна
 Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
 доцент кафедри банківської справи

Захист відбудеться “__” лютого 2016 року о __ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.006.04 у ДВНЗ “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана” за адресою: 03680, м. Київ, проспект Перемоги, 54/1, ауд. 203.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці ДВНЗ “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана” за адресою: 03113, м. Київ, вул. Дегтярівська, 49г, ауд. 601.

Автореферат розісланий “__” грудня 2015 року

***В.о. вченого секретаря
 спеціалізованої вченої ради,
 доктор економічних наук, професор***

М.Д. Алексеєнко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. За умов глобальних викликів та нестабільності в Україні формуються нові умови роботи банків, пов'язані з процесом виводу неплатоспроможних банків з ринку, необхідністю виконання банками підвищених вимог до мінімального розміру власного капіталу та забезпечення його достатності. Загострюється конкуренція на ринку банківських послуг, пов'язана з дією не тільки внутрішніх, а й зовнішніх факторів. За цих умов актуалізуються проблеми укрупнення банків та підвищення рівня їх капіталізації, вирішення яких можливе шляхом концентрації банківського капіталу. Однак, у вітчизняних реаліях, інтенсивність цих процесів все ж залишається низькою і не відповідає потребам економіки. За цих умов перед банками постають надзвичайно актуальні завдання підвищення рівня концентрації банківського капіталу за рахунок використання як наявних, так і потенційних джерел. Це дозволить зміцнити конкурентні позиції банків на національному рівні та завоювати нові сфери впливу на міжнародних ринках.

Теоретичні засади процесів капіталізації та концентрації в банківській системі досліджуються у працях вчених-економістів: М. Д. Алексеєнка, О. І. Барановського, З. М. Васильченко, Н. І. Версаль, У. В. Владичин, О. Д. Вовчак, О. В. Дзюблюка, Л. І. Дмитриченко, М.А. Козоріз, Т. Коллера, Т. Коупленда, Ф. Мишкіна, В.І. Міщенко, С. К. Реверчука, К.І. Рожкової, Д. Розенберга, П. Роуза, М. І. Савлука, Дж. Сінкі, Р. А. Слав'юка, Т. С. Смовженко, Л. С. Тришак, К.Ф. Черкашиної, О. В. Чорної, Н. М. Шелудько та інших.

Водночас недостатньо дослідженими залишаються питання трансформації інституційної структури банківського сектору, які відбуваються під впливом концентрації банківського капіталу, а також особливостей регулювання процесів концентрації банківського капіталу. Подальших досліджень потребують питання виявлення взаємозв'язку між рівнем конкуренції та концентрації, визначення меж концентрації банківського капіталу з метою забезпечення стабільного функціонування вітчизняної банківської системи. Вищезазначене обумовило вибір теми дисертаційного дослідження, окреслило об'єкт, предмет дослідження, визначило його мету і завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами. Дисертація виконана відповідно до плану наукових досліджень кафедри менеджменту банківської діяльності Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» за темою: «Удосконалення механізмів регулювання та управління діяльністю кредитних установ в умовах циклічного розвитку економіки» (державний реєстраційний номер 0112U002957). Внесок автора у виконання науково-дослідних тем полягає в дослідженні процесів концентрації банківського капіталу та їх впливу на розвиток банківської системи.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблення теоретичних засад оцінювання рівня концентрації банківського капіталу та розробка практичних рекомендацій щодо заходів державного регулювання процесів концентрації в банківській системі України.

Відповідно до визначеної мети в роботі передбачено розв'язання таких завдань:

- узагальнити наукові підходи до трактування сутності поняття «концентрація банківського капіталу» та визначити його взаємозв'язок з поняттями «капіталізація», «консолідація», «централізація» та «інтеграція»;
- дослідити економічний зміст понять «концентрація банківського капіталу», «ринкова концентрація» та «концентрація банків»;
- систематизувати форми та методи концентрації банківського капіталу;
- виявити тенденції та визначити домінуючі фактори, які впливають на інтенсивність процесів концентрації в банківському секторі України;
- оцінити рівень концентрації за капіталом, активами, зобов'язаннями, депозитами та кредитами банків в Україні;
- проаналізувати зміни інституційної структури банківського сектору України під впливом процесів концентрації банківського капіталу;
- обґрунтувати пропозиції, спрямовані на удосконалення заходів державного регулювання процесів концентрації банківського капіталу;
- визначити межі концентрації банківського капіталу та обґрунтувати критерії їх оцінки;
- визначити пріоритетні напрями підвищення рівня концентрації капіталу у вітчизняному банківському секторі.

Об'єктом дослідження є процеси концентрації банківського капіталу.

Предметом дослідження є сукупність грошових відносин, що виникають в процесі концентрації банківського капіталу.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання. Логіко-діалектичний метод - для дослідження особливостей процесів концентрації банківського капіталу, розкриття сутнісних характеристик, передумов, мотивів та причин концентрації банківського капіталу. Логіко-історичний метод - для виділення етапів розвитку процесів концентрації банківського капіталу України. Методи аналізу, синтезу та порівняльного аналізу - для з'ясування тенденцій і динаміки процесів концентрації банківського капіталу у світі та в Україні. Метод системного аналізу та узагальнення - для обґрунтування методичних підходів до комплексного оцінювання процесів концентрації в банківському секторі України.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі і нормативно-правові акти Верховної Ради України, статистичні та аналітичні дані Національного банку України та вітчизняних банків, статистичні дані Державної служби статистики, МВФ, Світового банку, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених щодо дослідження процесів концентрації банківського капіталу.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретичних засад оцінювання рівня концентрації банківського капіталу та розробці практичних рекомендацій щодо заходів державного регулювання процесів концентрації в банківській системі України. Основні положення, які визначають наукову новизну дисертаційної роботи:

вперше:

- обґрунтовано інституційні, ринкові та економічні межі концентрації банківського капіталу та критерії їх оцінки, що дозволило визначити допустимий

рівень концентрації банківського капіталу та прогнозу кількість вітчизняних банків. Це сприятиме подоланню структурних диспропорцій вітчизняного банківського сектору і зростанню його конкурентоспроможності;

удосконалено:

- трактування поняття «концентрація банківського капіталу» як процесу зростання величини власного капіталу окремого банку шляхом його нарощування та (або) перерозподілу темпами, вищими за середні у банківській системі, результатом чого стають інституційні зрушення, які посилюють ринкову позицію банківської установи. Це визначення, на відміну від існуючих, акцентує увагу на економічному змісті процесів концентрації банківського капіталу, що сприятиме об'єктивній оцінці цих процесів;

- сутнісне розуміння структурних зрушень, які відбуваються в банківському секторі України на етапі посткризової трансформації, на основі виокремлення функціонально-інституційних угруповань: системний центр, напівпериферія, периферія. Це дозволило виявити взаємозв'язки між процесами концентрації банківського капіталу, функціональними характеристиками банківського сектору та характером його структурних трансформацій;

- систематизацію передумов, мотивів та причин концентрації банківського капіталу. Доведено, що поява нових передумов та причин змінює характер угод зі стратегії розширення бізнесу на реорганізаційні угоди, спрямовані на підвищення рівня капіталізації та підтримання ліквідності банків;

- класифікацію форм концентрації банківського капіталу за рахунок розширення класифікаційних ознак – «за рівнем загроз» та «за намірами», що сприятиме упорядкуванню та конкретизації змісту процесів концентрації банківського капіталу;

набули подальшого розвитку:

- пропозиції щодо заходів державного регулювання процесів концентрації банківського капіталу, спрямовані на урівноваження позитивних та негативних наслідків концентрації та формування раціональної інституційної структури банківського сектору, адекватної потребам економіки. Обґрунтовано, що активізація процесів концентрації банківського капіталу має здійснюватися шляхом стимулювання процесів злиття банків або створення нових форм банківських інтеграційних об'єднань (трасти, концерни, холдинги та ін.);

- категоріально-понятійний апарат: 1) виявлено взаємозв'язок та взаємозалежність близьких за змістом понять «капіталізація» (С), «концентрація» (С), «консолідація» (С), «централізація» (С), «інтеграція» (І), за результатами їх узагальнення побудовано логіко-структурну модель 4СІ; 2) з'ясовано характерні особливості та розмежовано економічний зміст понять «концентрація капіталу», «ринкова концентрація», «концентрація банку», що дозволило визначити критерії їх оцінювання та обрати адекватні заходи регулювання;

- періодизація процесів інституційної трансформації банківської системи України, яка, на відміну від існуючих, ґрунтується на визначенні особливостей та часових періодів розвитку форм та методів концентрації банківського капіталу. Виявлено фактори, які мали домінуючий вплив на процеси концентрації вітчизняного банківського капіталу в кожному з періодів. Доведено, що основними рушійними

силами трансформаційних змін стали експансія іноземного капіталу та активізація угод злиття і придбання у банківському секторі.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що запропоновані в роботі теоретичні узагальнення і методичні рекомендації формують підґрунтя для розширення практичних заходів регулювання процесів концентрації банківського капіталу.

Пропозиції щодо визначення оптимальної структури вітчизняного банківського сектору використані в процесі розробки та вдосконалення напрямів розвитку банківської системи України Асоціацією українських банків (довідка № 01-10/0263 від 09.06.2015 р.).

Пропозиції щодо застосування індикаторів ринкової концентрації для моніторингу конкурентоспроможності та концентрації банківського капіталу використовуються Національним банком України (довідка від 11.06.2015 р.).

Рекомендації автора щодо визначення системи показників для оцінювання рівня капіталу банківської установи та заходів підвищення капіталізації банку знайшли практичне застосування у роботі ПАТ «БАНК СІЧ» (довідка №344/09 від 09.04.2015 р.).

Основні результати дослідження та висновки, викладені у дисертації, використані у роботі ТОВ «Кредитно-рейтингове агентство Антарес», а саме: підходи до оцінювання концентрації капіталу з метою аналізу інституційно-структурних зрушень в банківській системі та пропозиції щодо вдосконалення методів моніторингу банківського ринку із застосуванням індикаторів концентрації капіталу банків для оцінки конкурентного середовища (довідка №2015/06001 від 01.06.2015 р.).

Теоретичні положення та результати наукового дослідження використані в навчальному процесі ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» при викладанні наук (дисциплін) «Аналіз діяльності банків та небанківських кредитних установ», «Методи аналізу фінансових ринків» та «Маркетинг у банку» за програмами підготовки бакалаврів та магістрів відповідного фахового спрямування (довідка від 20.05.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом власних досліджень та самостійною науковою роботою. Усі наукові результати, викладені у дисертації, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертаційній роботі використані та містяться лише ті напрацювання, які є результатом особистої роботи здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні положення й результати дисертаційного дослідження доповідалися та отримали схвалення на 7 науково-практичних конференціях, а саме: Міжнародна науково-практична конференція «Фінансово-кредитний механізм активізації інвестиційного процесу» (м. Київ, 2011 р.); Всеукраїнська наукова конференція студентів, аспірантів та молодих учених «Ефективність функціонування банківської системи України як основа макроекономічної стабілізації» (м. Тернопіль, 2012 р.); Науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Проблеми забезпечення ефективного функціонування та стабільного розвитку банківської системи України» (м. Київ, 2012 р.); Науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих

вчених «Проблеми забезпечення ефективного функціонування та стабільного розвитку банківської системи України» (м. Київ, 2013 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Фінансування інноваційного розвитку України: стан, проблеми та перспективи» (м. Київ, 2013 р.); Науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Проблеми забезпечення ефективного функціонування та стабільного розвитку банківської системи України» (м. Київ, 2014 р.); Международная научно-практическая конференция «Инновационная экономика в условиях глобализации: современные тенденции и перспективы» (г. Минск, 2015 г.).

Публікації. Основні результати дослідження опубліковано в 13 наукових працях загальним обсягом 3,4 друк. арк., з них: 1 – у колективній монографії; 4 статті – у наукових фахових виданнях; 1 – науковому фаховому виданні, що зареєстроване у міжнародних наукометричних базах; 7 – в інших виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з вступу, трьох розділів, висновків, додатків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 179 сторінок, що містить 17 таблиць на 9 сторінках, 48 рисунків на 22 сторінках, 11 додатків на 15 сторінках. Список використаних джерел включає 174 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** розкрито актуальність теми дисертаційної роботи, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження, обґрунтовано наукову новизну та практичну цінність отриманих результатів.

У розділі 1 «**Теоретичні основи концентрації банківського капіталу**» досліджено поняття «концентрація банківського капіталу», розкрито його сутність і специфіку, визначено передумови, мотиви та причини процесів концентрації, подано класифікацію форм та методів концентрації капіталу банків.

В роботі акцентовано, що процеси концентрації банківського капіталу мають вагомий вплив на економічний розвиток країни. Концентрація є одним із чинників формування конкурентного середовища, в якому визначаються можливості банків щодо фінансування реального сектору економіки та обслуговування внутрішніх і міжнародних грошових потоків.

В дисертації поняття концентрації банківського капіталу досліджено з двох позицій: правової та економічної. За правовим підходом концентрація є результатом перерозподілу капіталу між банками в межах існуючої його величини в масштабах всього банківського сектору країни. Як наслідок, зростає частка капіталу окремого банку в сукупному капіталі банківського сектору. За економічним підходом концентрація капіталу є результатом нарощування банками власного капіталу за рахунок органічного зростання (тобто за рахунок нерозподіленого прибутку банку). Обґрунтовано, що концентрація банківського капіталу – це процес зростання величини власного капіталу окремого банку шляхом його нарощування та (або) перерозподілу темпами, вищими за середні у банківській системі. В результаті цього в банківській системі відбуваються інституційні зрушення, які посилюють ринкову позицію окремої банківської установи.

Метою концентрації банківського капіталу є посилення конкурентних переваг банку на ринку, отримання технічних і технологічних переваг, підвищення

надійності за рахунок зростання стійкості до ризиків. В роботі узагальнено передумови, мотиви та причини концентрації банківського капіталу та виявлено зв'язок між ними. Передумови поділяються на три групи: організаційні, законодавчі, економічні. Встановлено, що у вітчизняній практиці вирішальне значення в активізації процесів концентрації капіталу банків мають законодавчі передумови: обов'язкові вимоги НБУ до величини та достатності капіталу банків; рекомендації щодо капіталу, визначені міжнародними угодами, зокрема угодою «Базель 3»; посилення нагляду на консолідованій основі з урахуванням ризиків; євроінтеграційний напрям розвитку країни.

Передумови концентрації банківського капіталу породжують мотиви концентрації, основними з яких є соціальні, тактичні, кваліфікаційні, стратегічні. Мотиви, в свою чергу, зумовлюють формування причин концентрації банківського капіталу, серед яких виокремлюються загальні і специфічні. До загальних причин віднесено: слабкість капітальної бази; потреба у формуванні ефективної протидії експансії іноземного банківського капіталу; необхідність повернення та зміцнення довіри до банків; нарощування кредитно-інвестиційного потенціалу банків для стимулювання економічного зростання; посилення фінансової стійкості банків в умовах циклічного розвитку економіки; формування конкурентного середовища, що підвищить якість та доступність банківських послуг. До специфічних причин віднесено: розвиток фінансово-промислових груп та диверсифікацію банківського бізнесу.

У вітчизняній науці не сформувався однозначного трактування поняття «концентрація банківського капіталу» та близьких за змістом понять «ринкова концентрація» і «концентрація банку». Проведений теоретичний аналіз показав, що ці поняття відображають різні аспекти протікання процесів концентрації, які відбуваються на ринку. Поняття концентрації банківського капіталу, яке слід розглядати як форму вираження концентрації банків, є найбільш вузьким з досліджуваних. Найбільш широким поняттям є «ринкова концентрація». Для кожного з цих понять автором визначено характерну форму прояву та критерій оцінювання (рис. 1).

В роботі досліджено характерні особливості та виявлено взаємозв'язок між близькими за змістом поняттями «капіталізація» (C), «концентрація» (C), «консолідація» (C), «централізація» (C) і «інтеграція» (I), які в економічній літературі часто використовуються як синоніми. Встановлено, що ці поняття взаємопов'язані та доповнюють одне одного. Взаємодія концентрації, консолідації та капіталізації проявляється у зміні якісних і кількісних ознак розвитку банківських установ. Комбінація інтеграції, централізації та окремих форм консолідації проявляється у зміні підходів до управління банками. Визначено, що капіталізація є економічною основою всіх цих процесів. Виявлені взаємозв'язки представлено у формі логічно-структурної моделі 4CI (Capitalization, Concentration, Consolidation, Centralization, Integration).

Рис. 1. Взаємозалежність понять «концентрація банківського капіталу», «концентрація банків» та «ринкова концентрація»

Джерело: побудовано автором

H-statistic – показник оцінки монополізації банківського сектору; ННІ – індекс Херфіндаля–Хіршмана; CR_n – індекс концентрації найбільших банків; НТІ – індекс Холла–Тідемана; ССІ – загальний індекс галузевої концентрації; Z-statistic – індикатор фінансової стабільності, що використовується фахівцями Світового банку та МВФ.

В процесі проведеного дослідження виявлено, що для вітчизняного банківського сектору характерне домінування централізації та зростання банківського капіталу за рахунок капіталізації прибутку (органічне зростання). Особливо це властиво для великих приватних банків, які концентруючи капітал, генерують масштабні обсяги діяльності. У банках, що перебувають під контролем іноземних інвесторів, домінуючим фактором зростання є інвестиції материнських компаній в статутний капітал. Банки з державною формою власності мають ширші можливості для концентрації капіталу за рахунок державних джерел, тому поєднують різні методи.

Зміст такого явища як концентрація банківського капіталу розкривається через характеристику сукупності форм та методів її здійснення. В роботі розроблено групування форм концентрації банківського капіталу за такими класифікаційними ознаками: характер здійснення (відкрита, прихована); географічний масштаб (локальна, регіональна, національна, світова); відношення банків до процесу (добровільна, агресивна, примусова), а також запропоновано нові класифікаційні ознаки: за рівнем загроз (високоризикова, середньоризикова, низькоризикова); наміри (аллокативна, управлінська, користолюбна). З'ясовано, що у вітчизняному банківському секторі поширені приховані форми об'єднання банків, які відбуваються без оголошення їх на ринку з орієнтацією на задоволення інтересів власників, що

знижує ефективність та інтенсивність процесів концентрації. Запропонована класифікація дозволяє конкретизувати сутність процесів концентрації банківського капіталу та сприятиме використанню адекватних заходів регулювання процесів концентрації банківського капіталу.

Автором встановлено, що в межах кожної форми концентрації банківського капіталу можуть застосовуватися різні методи, основними з яких є: злиття та поглинання, розширення філійної мережі, розвиток кореспондентських міжбанківських відносин, формування холдингових груп, трастів, концернів. Вибір конкретного методу концентрації капіталу залежить від чутливості окремого банку до факторів зовнішнього середовища, внутрішніх причин, що спонукають до укрупнення, переваг і недоліків кожного з методів. Методи можуть використовуватися як незалежно один від одного, так і взаємно доповнюватися в межах різних форм.

У розділі 2 «Аналітична оцінка рівня концентрації капіталу в банківському секторі» досліджено тенденції та виявлено визначальні фактори процесів концентрації, здійснено оцінку рівня та динаміки концентрації банківського капіталу в Україні, виявлено взаємозв'язки між процесами концентрації банківського капіталу, функціональними характеристиками банківського сектору та характером його структурних трансформацій.

На основі ретроспективного аналізу (1991-2015 рр.) закономірностей та тенденцій прояву виокремлено етапи процесу концентрації банківського капіталу, а також виявлено фактори, які домінували на кожному з етапів: інституційні, монетарні або нормативно-правові (табл. 1). За результатами проведеного аналізу з'ясовано, що банківський сектор України характеризується нерівномірністю розподілу ринкових часток банків, слабкою ринковою позицією більшості вітчизняних банків та високою конкуренцією в сегменті середніх банків.

Таблиця 1

Етапи концентрації банківського капіталу України та їх характеристика

Етап	Характеристика	Домінантні фактори
1991-1997 рр.	Децентралізація	Інституційні
1998-2002 рр.	Концентрація активів	Монетарні
2003-2007 рр.	Експансія іноземного капіталу	Інституційні
2008-2010 рр.	Фінансова криза	Нормативно-правові, інституційні
2011-2013 рр.	Концентрація без централізації	Інституційні
2014 р. – по теперішній час	Структурні перетворення	Інституційні, монетарні

Джерело: побудовано автором

Для виявлення рівня впливу банківської діяльності на суспільно-економічний розвиток країни в міжнародній практиці використовується коефіцієнт проникнення банківських продуктів, який вимірюється обсягом банківських активів на душу населення. В країнах Західної Європи цей показник становить 150-600 тис. євро, а в країнах Східної Європи та в країнах, що розвиваються – 10-30 тис. євро. В Україні значення показника доволі низьке – у 2013 році він становив 3,09 тис. євро, і протягом трьох років (порівняно з 2010 роком) зріс лише на 0,72 тис. євро. Протягом 2014 року цей показник знизився до 1,08 тис. євро.

В роботі проведена оцінка рівня концентрації банківського сектору України на основі аналізу динаміки індексу Херфіндаля–Хіршмана (ННІ), індексу концентрації

3-х, 5-ти та 10-ти найбільших банків (CRn), загального індексу галузевої концентрації (CCI), індексу Холла-Тідемана (НТ) за активами, зобов'язаннями, капіталом, депозитами та кредитами за період 2004-2015 рр. Аналіз динаміки індексу Херфіндаля–Хіршмана (ННІ) показав, що в цілому вітчизняний банківський сектор є низькоконцентрованим, оскільки значення індексу не перевищує 0,10 (або 1000) протягом всього періоду (рис. 2). Це обумовлено порівняно великою кількістю банків, низьким рівнем їхньої капіталізації, функціональною слабкістю та нерівномірністю розподілу ринкових часток, що робить вітчизняний банківський сектор вразливим до внутрішніх і зовнішніх загроз та ризиків. Невисокий рівень конкуренції в банківському секторі України не створює ринкових стимулів для інтенсивного розвитку банків, оптимізації витрат та підвищення якості банківського обслуговування, а отже, гальмує розвиток банківської системи.

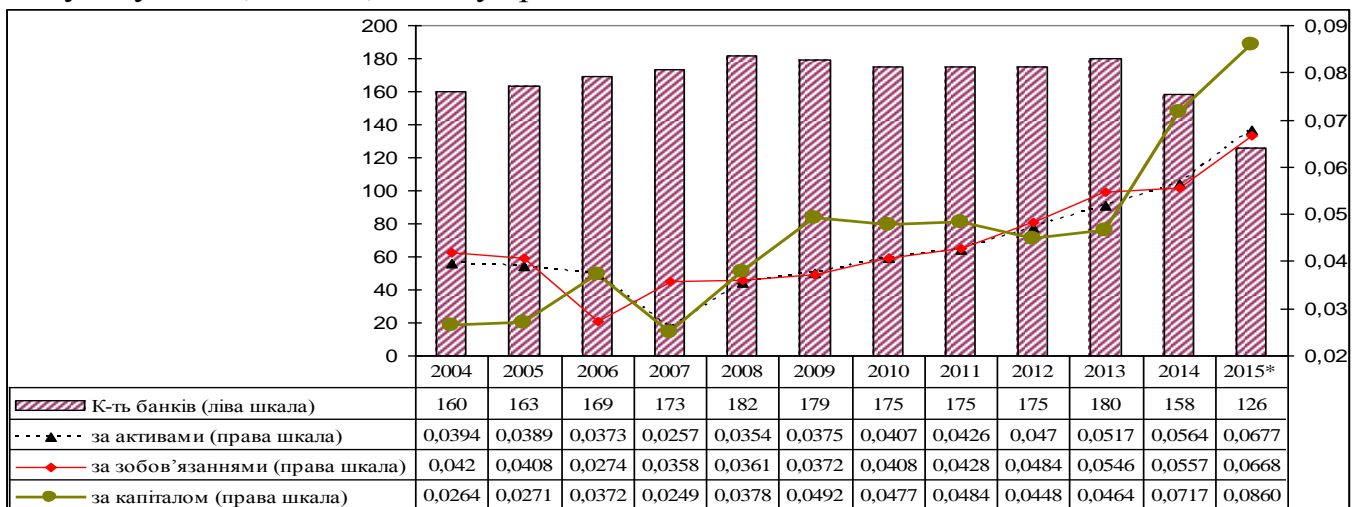

Рис.2. Динаміка індексу Херфіндаля-Хіршмана (ННІ) банківського сектору України, 2004-2015* рр.

Джерело: побудовано автором за даними Національного банку України

* Прогнозні показники на кінець 2015 р.

За результатами аналізу загального індексу галузевої концентрації (CCI), індексу Холла-Тідемана (НТІ) за активами, зобов'язаннями, капіталом, депозитами та кредитами виявлено тенденцію до вирівнювання рівнів концентрації на окремих сегментах банківського ринку. Так, за власним капіталом банківський ринок є низькоконцентрованим, значення індексу ННІ зростає номінально під впливом законодавчих вимог та підтримки з боку держави. За активами та кредитами банківський сектор є локально-орієнтованим ринком вільної конкуренції. Найбільш концентрованим та динамічно зростаючим є ринок депозитів, особливо в сегменті великих банків. В цілому зростання рівня концентрації відбувається виключно за рахунок зменшення кількості банків, без централізації та консолідації, що в цілому є негативним явищем.

Зростання значення індексу концентрації 3-х (CR3) та 5-ти (CR5) найбільших банків показало, що банківський сектор України є низькоконцентрованим та фрагментарним (табл. 2).

Динаміка індексу концентрації найбільших банків України (CR3, CR5), 2008-2015* рр.

Показник		2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015*
Кількість діючих банків		182	179	175	175	175	180	158	126
Кількість банків у I групі		18	18	17	17	15	15	16	14
CR3, %	за активами	21,95	23,26	26,07	27,90	30,72	32,28	34,83	41,8
	за зобов'язаннями	21,34	21,99	24,82	26,93	30,52	32,58	34,20	41,04
	за капіталом	26,07	31,21	31,45	33,52	31,88	30,55	39,83	47,79
	за депозитами	23,24	26,82	28,88	30,88	31,88	31,7	35,76	40,23
	за кредитами	24,89	23,12	26,48	28,81	29,57	29,57	32,36	36,4
CR5, %	за активами	33,33	34,75	36,81	36,58	38,62	40,01	43,41	52,09
	за зобов'язаннями	33,16	33,96	36,00	35,66	38,61	40,71	42,94	51,53
	за капіталом	34,50	39,71	39,19	41,93	38,71	36,03	47,14	56,57
	за депозитами	30,37	38,78	39,4	39,52	38,88	40,6	42,63	47,96
	за кредитами	34,58	36,06	37,48	38,64	37,57	37,98	41,89	47,13

Джерело: побудовано автором за даними Національного банку України

* Прогнозні показники на кінець 2015 р.

З'ясовано, що рівень концентрації впливає на інституційно-структурні зрушення в банківському секторі та зміну бізнес-стратегії банків. У дисертації виокремлено інституційно-структурні угруповання, які сформувалися у вітчизняному банківському секторі на етапі посткризової трансформації: системний центр, напівпериферія та периферія. Банки, які належать до системного центру, формують ядро вітчизняного банківського сектору, вони є лідерами банківського ринку, на них орієнтуються вкладники, вони акумулюють та перерозподіляють найбільшу частку грошових потоків. Встановлено, що системний центр включає 4,4% від загальної кількості банків України, на які припадає 50% активів банківської системи. Структурно системний центр представлений: системним приватним вітчизняним банком (ПАТ КБ «Приватбанк»); державними банками (ПАТ «Ощадбанк», ПАТ «Укресімбанк»); групою європейських банків (ПАТ «Райффайзен Банк Аваль», ПАТ «Укрсоцбанк»); російськими банками (ПАТ «Промінвестбанк», ПАТ «Сбербанк Росії»). Найбільша частка активів (16,79%) належить ПАТ «Приватбанк», який позиціонується як національний лідер. Особливістю складу лідерів є суттєве підвищення ролі державних банків, які активно зміцнюють свої ринкові позиції за підтримки держави. В роботі обґрунтовано, що раціональна сукупна частка державних банків має становити близько 20-25% від сукупних активів банківського сектору. У 2015 р. частка державних банків у сукупних активах банківського сектору становить 23%, тому подальше нарощування частки державного капіталу є недоцільним.

До напівпериферії належить 23% від загальної кількості вітчизняних банків (два банки з групи великих та всі середні банки), котрі спрямують більшу частину активів у кредитування малого та середнього бізнесу, споживче кредитування. Ці банки тривалий час наражаються на високі ризики структурних дисбалансів. На них припадає 37% сукупних активів банківського сектору. До периферії належать кептивні банки (банки, які обслуговують компанії, пов'язані з власниками банку або фінансово залежні від власників банку). Частка таких банків становить 72,6% від

загальної кількості банків, в них зосереджено 13% активів всього банківського сектору.

За результатами дослідження інституційної структури вітчизняного банківського сектору зроблено висновок, що кількість банків в Україні є зовеликою. Це призводить до розпорошення капіталу, зростання загальних операційних витрат, зниження прибутковості та фінансової стійкості банків. Політика посилення концентрації банківського капіталу, яка проводиться в країні, орієнтована, насамперед, на великі банки. Однак, великі банки не зацікавлені формувати максимально наближену до середніх та дрібних клієнтів гнучку та ефективну систему взаємодії, яку досить успішно реалізують менші за розміром банки, орієнтовані на врахування регіональних потреб та особливостей. Вважаємо, що в інституційній структурі вітчизняного банківського ринку повинні працювати різні банки: за формою власності - приватні, державні та іноземні банки; за розміром - великі, середні та дрібні банки. Тоді кожне з інституційно-структурних банківських угруповань найбільш ефективно реалізуватиме функції у тій сфері, де має конкурентні переваги. Також необхідно зберегти конкурентне середовище та рівновагу не лише в межах банківської системи, але й в межах кожного з угруповань, надаючи можливості переходу банків з однієї групи в іншу.

У розділі 3 **«Регулювання процесів концентрації в банківській системі України»** виявлено проблемні аспекти державного регулювання процесів концентрації банківського капіталу в Україні, надано пропозиції щодо його вдосконалення, обґрунтовано межі концентрації банківського капіталу та критерії їх оцінки.

Доведено, що концентрація капіталу виправдана, якщо рівень економічної ефективності банківської діяльності підвищується на стільки, щоб компенсувати негативні наслідки монополізації ринку. Монополізація ринку визначається ступенем контролю над цінами. З метою мінімізації деструктивного впливу монополізації банківського ринку виникає питання визначення раціонального ступеня концентрації банківського капіталу, а також наявності системи державного регулювання монопольних процесів і контролю конкурентних ринкових відносин.

В умовах глобального циклічного розвитку суспільно-економічних процесів в системі заходів державного впливу поряд із загальновизнаною політикою антимонопольного регулювання доцільно виокремити політику підтримки суспільно значущої конкуренції. Такий підхід відповідає загальносвітовій тенденції, яка проявляється в зміні концепції «конкуренція як рушійна сила розвитку» на концепцію «стабільність через концентрацію» (Concentration stability).

В роботі запропоновано інструментом регулювання процесів концентрації банківського капіталу обрати поняття «межі концентрації». Межі концентрації банківського капіталу - це сукупність пов'язаних між собою внутрішніх, зовнішніх та інституціональних обмежень, які постійно змінюються у часі під впливом зовнішнього середовища, визначаючи можливі траєкторії розвитку банківської системи. Межі концентрації банківського капіталу є динамічною характеристикою, залежать від стану економіки країни, типу ринку та інституційно-функціональної структури банківського сектору.

Межі концентрації визначають пропорційність банківського сектору, яка проявляється через співвідношення між різними за величиною, функціональним призначенням, регіональним розміщенням банками. Пропорційність банківського сектору є важливою передумовою поступального розвитку вітчизняного ринку банківських послуг. Проблема визначення допустимих меж концентрації банківського капіталу зводиться до вибору між ідеальною конкуренцією на ринку та стабільністю банківського сектору.

В роботі визначено інституційні, ринкові та економічні межі концентрації банківського капіталу та обґрунтовано критерії їх оцінки (рис. 3).

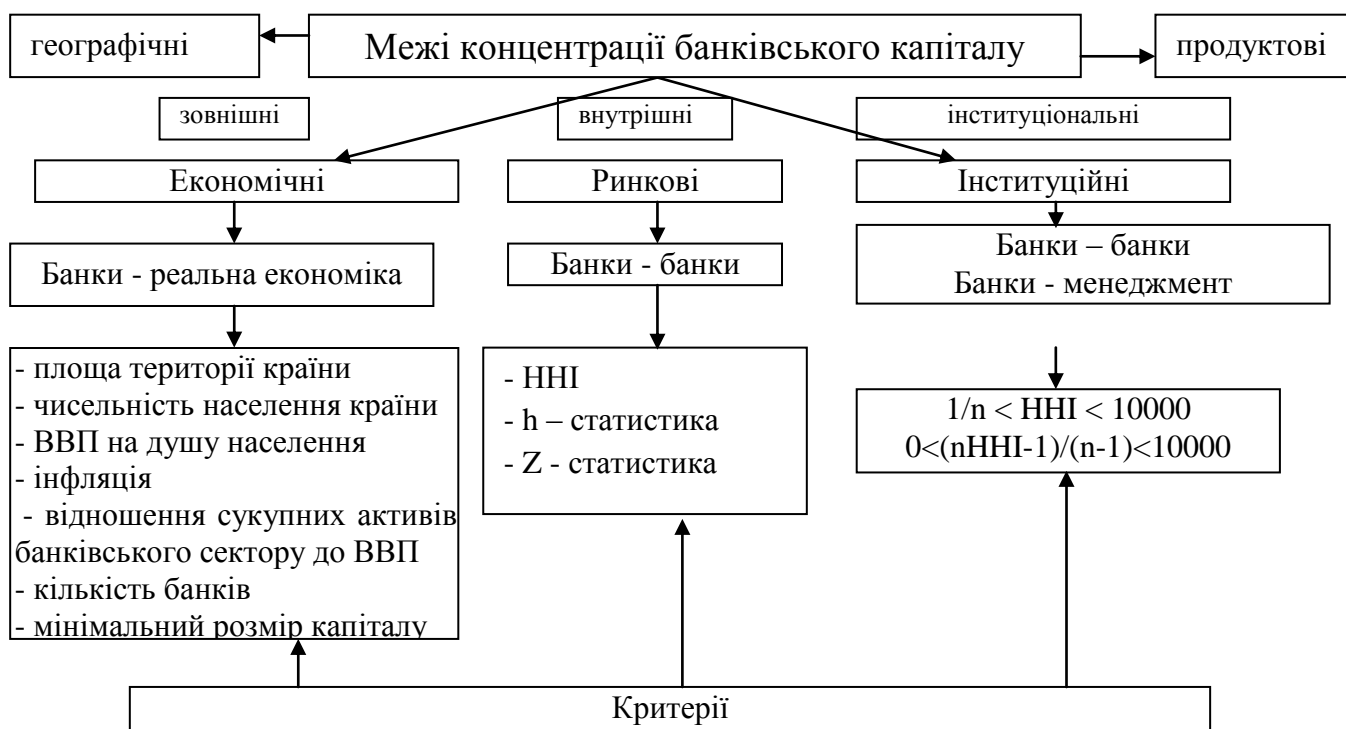

Рис. 3. Межі концентрації банківського капіталу та критерії їх оцінки

Джерело: побудовано автором

На основі узагальнення наукових підходів встановлено, що більшість стійких систем, до яких належить і банківська, підпорядковується Паретто-розподілу, який використано для визначення економічних меж концентрації банківського капіталу. У контексті банківської діяльності Парето-розподіл визначає, що для досягнення стійкого стану в 20% банків має бути сконцентровано 80% сукупних активів банківського сектору. Це означає, що банківська система буде стійкою лише за умови домінування олігополії. Оскільки в банківській системі України функціонує 158 банків (на 01.06.2015 р.), то Паретто-розподіл показує, що на цей час існують об'єктивні передумови для скорочення кількості банків. Це дозволить стимулювати ринкову конкуренцію та підвищити операційну ефективність банківської системи України. Напрямами укрупнення банків є такі: стимулювання угод злиття та поглинання у банківському секторі, при цьому доцільним є участь в цих угодах середніх та малих банків; посилення державного регулювання процесів концентрації капіталу, насамперед, через збільшення мінімальної величини статутного капіталу банку.

На основі Паретто-розподілу активів та капіталу автором визначено економічні межі концентрації банківського капіталу. Зроблено висновок, що з урахуванням

сучасної ситуації раціональна кількість банків у вітчизняній банківській системі знаходиться в межах від 37 до 112 банків.

Концентрація банківського капіталу тісно пов'язана зі стабільністю банківської системи. Для визначення ринкових меж концентрації банківського капіталу обрано показник Z-statistic, який використовується фахівцями Світового банку та МВФ як індикатор фінансової стабільності, а також показник концентрації активів (HHI_{act}) (рис. 4). В роботі побудована регресійна залежність між цими показниками:

$$Z\text{-statistic} = 441,21 - 0,22HHI_{act}$$

Залежність є значущою, показник детермінації R^2 складає 95%.

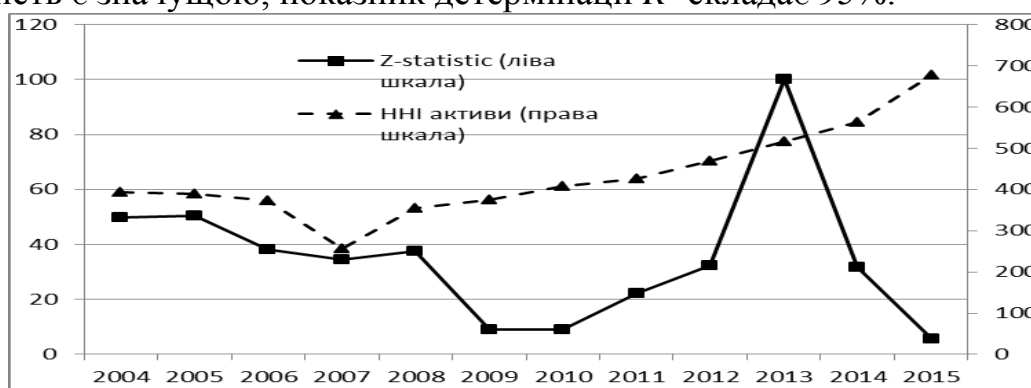

Рис. 4. Показники фінансової стабільності та концентрації активів банківського сектору України в 2004-2015 рр.

Джерело: побудовано автором

За результатами узагальнення міжнародного досвіду виявлено, що у більшості країн для кількісної оцінки інституційних меж концентрації та ідентифікації типу банківського ринку (за рівнем конкуренції) використовується індекс Херфіндаля-Хіршмана (HHI) та індекс концентрації (CR_n). Значення індексу HHI варіює в діапазоні від 0 до 10000, де наближення до нуля свідчить про низьку концентрацію, а до 10000 – про надмірну монополізацію ринку. З урахуванням особливостей вітчизняного ринку, раціональний рівень концентрації за індексом Херфіндаля-Хіршмана визначено в діапазоні від 400 до 600. Також слід враховувати, що індекс HHI відрізняється високою чутливістю до неоднорідності розподілу часток ринку та низькою чутливістю до зміни кількості діючих банків, тому необхідно брати до уваги й кількість банківських установ на ринку.

Виявлена в процесі дослідження пряма залежність між інтенсивністю та масштабами процесу концентрації банківського капіталу, з одного боку, та підходами до його регулювання, з іншого боку, доводить необхідність більш цілеспрямованого впливу держави на процеси концентрації. Суб'єктами системи державного регулювання концентрації банківського капіталу є Антимонопольний комітет України, Національний банк України та Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. В роботі систематизовано повноваження та взаємодія цих суб'єктів у сфері регулювання процесів концентрації в банківському секторі. В роботі наголошено, що виведення неплатоспроможних банків з ринку, безпосередньо впливає на рівень концентрації банківського капіталу через зміни пропорцій перерозподілу ринку між банківськими установами. Вважаємо, що з позицій збереження рівня капіталізації банківської системи, забезпечення її фінансової стабільності та підвищення рівня довіри до банків з боку клієнтів, в процесі ліквідації і виведення

неплатоспроможного банку з ринку, найбільш прийнятним шляхом є створення перехідного банку з подальшим його продажем за ринковою ціною.

Вивчення чинної нормативно-правової бази регулювання банківської діяльності показало, що спеціальне законодавство у сфері регулювання процесів концентрації банківського капіталу є недостатнім і потребує удосконалення. Зокрема, у Законі України «Про Національний банк України» контроль за рівнем конкуренції на ринку банківських послуг слід визначити як одне із завдань банківського нагляду. Пропонуємо закріпити за НБУ повноваження щодо моніторингу індексу Херфіндаля-Хіршмана (ННІ) та індексу концентрації (CRn) за капіталом, активами, кредитами та депозитами. Для ідентифікації типу ринку за рівнем конкуренції запропоновано враховувати, окрім значення індекса Херфіндаля-Хіршмана (ННІ), також кількість банківських установ, що входять до банківської системи країни.

Заходи держави у сфері регулювання процесів концентрації банківського капіталу мають спрямовуватися на виконання таких завдань: сприяти формуванню суверенної банківської системи з кількома (а не з одним) національними лідерами; розробити стратегію функціонального розвитку банківської системи (принаймні на п'ять років); здійснювати локалізацію іноземного банківського капіталу; створювати умови для підвищення відповідності ступеня розвитку банківської системи задачам соціально-економічного розвитку країни.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення важливого наукового завдання щодо поглиблення теоретичних засад оцінювання рівня концентрації банківського капіталу та розроблено практичні рекомендації щодо заходів їх регулювання в умовах посткризової трансформації. Проведене дослідження дозволило сформулювати такі висновки та пропозиції.

1. На підставі узагальнення, аналізу і порівняння різних трактувань уточнено категоріально-понятійний апарат: 1) концентрація банківського капіталу – це процес зростання величини власного капіталу окремого банку шляхом його нарощування та (або) перерозподілу, темпами вищими за середні у банківській системі, результатом чого стають інституційні зрушення, що посилюють ринкову позицію банківської установи; 2) поняття «концентрація банківського капіталу», «ринкова концентрація» та «концентрація банків» відображають різні аспекти концентрації, що відбуваються на банківському ринку, і є її формами вираження. Найбільш вузьким поняттям є «концентрація банківського капіталу», яку доцільно розглядати як форму вираження концентрації банків. Найбільш широким поняттям є «ринкова концентрація».

2. Обґрунтовано, що конкуренція є основним спонукальним мотивом до централізації, яка відрізняється від концентрації капіталу джерелом зростання. Концентрація капіталу є процесом первинним, централізація - вторинна, оскільки централізуються вже концентровані, накопичені капітали. Для централізації джерелом зростання є створення єдиного центру управління активами, для консолідації - об'єднання активів в єдину систему із стійкими і ефективними взаємозв'язками, для інтеграції - об'єднання активів банків, що працюють в одному сегменті ринку з метою розширення кола клієнтів. Концентрація є чинником

інтенсивності конкурентної боротьби на банківському ринку. Для концентрації характерне скорочення числа банків-учасників ринку з метою забезпечення домінантного положення та максимізації прибутку; консолідація має на меті монополізацію одного чи декількох залежних ринків та досягнення фінансової стійкості; інтеграція - розширення ніші ринку та підвищення дохідності банку.

3. Встановлено, що зміст концентрації банківського капіталу розкривається через характеристики сукупності форм та методів її здійснення. Удосконалено групування форм концентрації банківського капіталу за такими класифікаційними ознаками: характер здійснення (відкрита, прихована); географічний масштаб (локальна, регіональна, національна, світова); за рівнем загроз (високоризикова, середньоризикова, низькоризикова); відношення банків до процесу (добровільна, агресивна, примусова); наміри (аллокативна, управлінська, користолюбна).

4. За результатами періодизації інституційних трансформацій в банківській системі України доведено, що основним вектором трансформаційних зрушень вітчизняного банківського капіталу стали експансія іноземного капіталу та активізація угод злиття та приєднання банків. Виявлено інституційні, монетарні та нормативно-правові фактори концентрації вітчизняного банківського сектору. Інституційними факторами є: структура власності, механізми формування та перерозподілу капіталу, конкуренція, ступінь розвитку фінансових ринків. До монетарних факторів, які справляють переважно обмежувальний вплив на процеси концентрації вітчизняного банківського капіталу, віднесено: світову фінансову кризу, інфляцію, низький рівень монетизації економіки, волатильність валютного курсу та доларизацію. До нормативно-правових факторів належать: регулятивні вимоги до капіталу та ризиків, що є проциклічними, слабкість захисту прав міноритаріїв, податкове регулювання. Обґрунтовано, що для вирішення проблеми підвищення рівня капіталізації та стабільності банків України необхідно покращити якість активів та забезпечити достатній рівень покриття капіталом банківських ризиків.

5. Аргументовано, що вітчизняний банківський сектор характеризується достатньо низьким рівнем концентрації, а відносини між банківськими установами мають конкурентний характер. До 2015 року не відбувалося істотних змін у рівні концентрації трьох найбільших банків України. Структурні зрушення в банківському секторі заклали підвалини формування нових тенденцій переходу до посткризового розвитку. Встановлено, що за власним капіталом банківський ринок є низькоконцентрованим, значення індексу Херфіндала-Хіршмана (ННІ) зростає номінально під впливом законодавчих вимог та підтримки з боку держави. За активами та кредитами банківський сектор є локально-орієнтованим ринком вільної конкуренції. Ринок депозитів є найбільш концентрованим та динамічно зростаючим, особливо в сегменті великих банків. В цілому збільшення концентрації відбувається виключно за рахунок зменшення кількості банків, без централізації та консолідації, що є негативним явищем.

6. Виявлено сформовані в банківському секторі України функціонально-інституційні угруповання: системний центр, напівпериферія, периферія. Це дозволило виявити взаємозв'язок між процесами концентрації банківського капіталу, функціональними характеристиками банківського сектору та характером його інституційних зрушень. Обґрунтовано, що вирішення проблеми посилення

концентрації банківського капіталу за рахунок підтримки вузького кола великих банків не сприятиме формуванню ефективної структури вітчизняного банківського сектору. Негативними наслідками є стиснення та монополізація ринку, ускладнення доступу до ринків для населення і малого та середнього бізнесу, погіршення якості обслуговування. Отже, радикальне підвищення бар'єрів входження на банківський ринок негативно вплине на потенційні можливості якісних зрушень в розвитку банківської системи.

7. В роботі запропоновано до складу суб'єктів регулювання процесів концентрації в банківському секторі включати Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, який, здійснюючи процедуру ліквідації неплатоспроможних банків, безпосередньо впливає на рівень концентрації банківського капіталу шляхом зміни пропорцій перерозподілу ринку між банківськими установами. Вважаємо, що в сучасних умовах процедуру ліквідацію банків раціонально здійснювати шляхом створення перехідного банку з подальшим його продажем за ринковою ціною.

8. Визначено, що межі концентрації банківського капіталу - це сукупність пов'язаних між собою внутрішніх, зовнішніх та інституціональних обмежень, які постійно змінюються у часі під впливом зовнішнього середовища, визначаючи можливі траєкторії розвитку банківської системи. Доведено, що вибір допустимих меж концентрації знаходиться в площині конкуренції та стабільності. Межі концентрації, встановлені у законодавстві, не співпадають з інституційними межами концентрації у банківському секторі, особливо за умов несформованого економічного середовища України. На основі Паретто-розподілу активів та капіталу встановлено, що економічні межі концентрації банківського капіталу, з урахуванням сучасної ситуації знаходяться в діапазоні від 37 до 112 банків. Аналіз ринкових меж показав, що штучне стимулювання підвищення концентрації банківського капіталу в Україні шляхом скорочення кількості банків недоцільне. Увага має зосереджуватися на зміцненні стабільності шляхом підвищення рівня капіталізації банків, мінімізації ризиків діяльності банків та підвищенні якості активів. Інституційні межі, за яких рівень монополізації банківського ринку буде безпечним, визначаються верхнім граничним значенням індексу ННІ на рівні 1000. Гранична нижня межа є величиною динамічною і обернено пропорційною до кількості банків, що функціонують на банківському ринку країни ($1/n < \text{ННІ} < 1000$). Нижня межа відображає найменший рівень концентрації, за якого вже можлива конкуренція, а верхня межа – це найбільша концентрація, за якої ще можливий стійкий розвиток та економічна конкуренція. Запропоновано закріпити за НБУ повноваження щодо моніторингу індексу Херфіндаля-Хіршмана (ННІ) та індексу концентрації (CRn) за капіталом, активами, кредитами та депозитами.

9. Встановлено, що процеси концентрації банківського капіталу в країні уповільнюються через неготовність багатьох власників втратити оперативні важелі управління банками, що їм належать, та довірити або передати їх до нових партнерів; брак досвіду щодо проведення ефективних угод злиття та приєднання банків. Виявлена в процесі дослідження пряма залежність між інтенсивністю та масштабами процесу концентрації банківського капіталу і підходами щодо його регулювання зумовлює доцільність більш цілеспрямованого впливу держави на процеси концентрації капіталу. Заходи держави у сфері регулювання процесів концентрації

банківського капіталу мають спрямовуватися на виконання таких завдань: сприяти формуванню суверенної банківської системи з кількома (а не з одним) національними лідерами; розробити стратегію функціонального розвитку банківської системи (принаймні на п'ять років); здійснювати локалізацію іноземного банківського капіталу; створювати умови для підвищення відповідності ступеня розвитку банківської системи задачам соціально-економічного розвитку країни.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Суторміна К.М. Концентрація капіталу в банківському секторі / К.М. Суторміна // Банківська система України: інституційні зміни та інновації: колективна монографія / [Л.О. Примостка, М.І. Диба, І.В. Краснова та ін.]. – К.: КНЕУ, 2015. – 434 с. (25,2 д.а., особисто автору – 1 д.а.: визначено особливості концентрації капіталу в банківському секторі).

У наукових фахових виданнях:

2. Суторміна К.М. Іноземний капітал у банківській системі: оцінка ефективності / Є.С. Осадчий, К.М. Суторміна // Ринок цінних паперів України: науковий, виробничо-практичний журнал. – 2012. - №9. - С. 11-15 (0,4 друк. арк., особисто автору - 0,2 друк. арк.: визначено переваги та недоліки методів оцінки ефективності банківської діяльності).

3. Суторміна К.М. Форми входження іноземного капіталу в банківський сектор / К.М. Суторміна // Економіка та підприємництво: зб. наук. праць. – К.: КНЕУ. – 2012. - №28. - С. 327-334 (0,3 друк. арк.).

4. Суторміна К.М. Правове регулювання іноземних інвестицій в Україні / К.М. Суторміна // Формування ринкової економіки: зб. наук. праць. – К.: КНЕУ. – 2013. - №29. - С. 443-451 (0,4 друк. арк.)

5. Суторміна К.М. Передумови, мотиви та причини концентрації банківського капіталу / К.М. Суторміна // Ринок цінних паперів України: науковий, виробничо-практичний журнал. – 2014. - №1-2. - С. 55-61 (0,3 друк. арк.).

У науковому фаховому виданні, що входить до міжнародних наукометричних баз:

6. Суторміна К.М. Оцінка індикаторів концентрації ринкової структури банківської системи України / К.М. Суторміна // Бізнес-інформ (Ulrichsweb Global Serials Directory (США), Research Papers in Economics (США), Російський індекс наукового цитування (Росія), Index Copernicus (Польща), Directory of Open Access Journals, CiteFactor (США), getCITED (США), Research Bible (Японія), Соціонет (Росія), Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського (Україна)). – 2014. – № 6 (437). – С. 330 - 335 (0,5 друк. арк.)

В інших виданнях:

7. Суторміна К.М. Вплив іноземного капіталу на діяльність банків в Україні / К.М. Суторміна // Фінансово-кредитний механізм активізації інвестиційного процесу: зб. тез II Міжнар. наук.- практ. конф., 3 листопада 2011 р. – К: КНЕУ, 2011. – С. 483 – 485 (0,1 друк. арк.)

8. Суторміна К.М. Методи оцінки ефективності банківської діяльності до та після входження іноземного капіталу / К.М. Суторміна // Ефективність

функціонування банківської системи України як основа макроекономічної стабілізації: зб. тез та текстів виступів на всеукраїнській науковій конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. – Т: ТНЕУ, 2012. – С. 154 – 155 (0,1 друк. арк)

9. Суторміна К.М. Оцінка впливу іноземного капіталу на ефективність банківської діяльності / К.М. Суторміна // Проблеми забезпечення ефективного функціонування та стабільного розвитку банківської системи України: зб. тез та текстів виступів на II науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. - К: УБС НБУ, 2012. – С. 123-125 (0,1 друк. арк)

10. Суторміна К.М. Мотиви та причини концентрації банківського капіталу в Україні / К.М. Суторміна // Проблеми забезпечення ефективного функціонування та стабільного розвитку банківської системи України: зб. тез та текстів виступів на III науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. - К: УБС НБУ, 2013. – С. 220-221 (0,1 друк. арк)

11. Суторміна К.М. Економічна сутність банківського капіталу / К.М. Суторміна // Фінансування інноваційного розвитку України: стан, проблеми та перспективи: матеріали науково-практичної конференції. – К.: КНЕУ, 2013. - С. 408 – 410 (0,1 друк. арк)

12. Суторміна К.М. Оцінка концентрації банківського капіталу в Україні за індексами концентрації та Холла-Тідемана / К.М. Суторміна // Проблеми забезпечення ефективного функціонування та стабільного розвитку банківської системи України: зб. тез та текстів виступів на IV науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. - К: УБС НБУ, 2014. – С. 251-253 (0,1 друк. арк)

13. Суторміна Е.Н. Мировой опыт контроля за вхождением иностранного капитала в банковский сектор / Е.Н. Сутормина // Инновационная экономика в условиях глобализации: современные тенденции и перспективы [Электронный ресурс] : материалы междунар. науч.-практ. конференции, г. Минск, Минск : Междунар. ун-т «МИТСО», 2015. – С. 124-125 (0,1 друк. арк)

АНОТАЦІЯ

Суторміна К.М. Концентрація банківського капіталу в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», Київ, 2015.

Дисертація присвячена дослідженню теоретичних засад оцінювання рівня концентрації банківського капіталу та розробці практичних рекомендацій щодо заходів державного регулювання процесів концентрації в банківській системі України.

Узагальнено наукові підходи до трактування сутності поняття «концентрація банківського капіталу» та визначено його взаємодію з близькими за змістом поняттями «капіталізація», «консолідація», «централізація» та «інтеграція». Досліджено економічний зміст понять «концентрація банківського капіталу», «ринкова концентрація» та «концентрація банків» та їх взаємозв'язок.

Визначено тенденції та домінуючі фактори процесів концентрації, систематизовано форми та методи концентрації банківського капіталу, здійснено оцінку рівня концентрації в Україні за капіталом, активами, зобов'язаннями, депозитами та кредитами, виявлено взаємозв'язки між процесами концентрації, функціональними характеристиками банківського сектору та характером його структурних трансформацій.

Обґрунтовано пропозиції, спрямовані на удосконалення заходів державного регулювання процесів концентрації банківського капіталу. Визначено межі концентрації банківського капіталу та обґрунтовано критерії їх оцінки.

Ключові слова: банківський капітал, концентрація банківського капіталу, методи та форми концентрації банківського капіталу, капіталізація, централізація, межі концентрації банківського капіталу.

АННОТАЦІЯ

Сутормина Е.Н. Концентрация банковского капитала в Украине. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 - деньги, финансы и кредит. - ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана», Киев, 2015.

Диссертация посвящена исследованию теоретических основ оценки уровня концентрации банковского капитала и разработке практических рекомендаций по мерам государственного регулирования процессов концентрации банковского капитала.

Обобщены научные подходы к трактовке сущности понятия «концентрация банковского капитала» и установлена его взаимосвязь с понятиями «капитализация», «консолидация», «централизация» и «интеграция». Исследовано экономическое содержание понятий «концентрация банковского капитала», «рыночная концентрация» и «концентрация банков».

В диссертационном исследовании представлена периодизация институциональной трансформации банковской системы Украины, которая, в отличие от существующих, основывается на определении особенностей и временных рамок развития каждой из форм концентрации. Предложенная периодизация позволила идентифицировать факторы, влияющие на процессы концентрации отечественного банковского капитала. Обосновано, что основным вектором трансформационных изменений выступили структурные изменения и иностранный капитал. Определены адекватные меры, которые направлены на активизацию процессов концентрации и оценку перспектив их развития в Украине.

В работе рассмотрена эволюция финансово-экономических предпосылок и факторов концентрации банковского капитала, осуществлена аналитическая оценка уровня концентрации по капиталу, активам, обязательствам, депозитам и кредитам в Украине. Усовершенствован методический подход к выделению функционально-институциональных групп банковского сектора Украины, а именно: ядро, полупериферия, периферия.

В диссертационном исследовании предложено определение границ концентрации банковского капитала и подходы к их оценке: 1) выделены институциональные, рыночные и экономические границы и критерии их оценки; 2) доказано, что выбор допустимых пределов концентрации находится в плоскости идеальной конкуренции и стабильности; 3) предложено использование неструктурного подхода к оценке рыночной конкуренции и определению типа рынка банковского сектора. Это направлено на повышение эффективности банковской деятельности и направлено на преодоление структурных диспропорций в отечественной банковской системе и рост ее конкурентоспособности.

В работе раскрыты особенности государственного регулирования процессов концентрации банковского капитала в Украине, исследованы законодательные основы, относительно процессов концентрации в банковской системе Украины. Сформулированы предложения, направленные на совершенствование мер государственного регулирования процессов концентрации банковского капитала. Предложено закрепить за НБУ полномочия мониторинга индекса Херфиндаля-Хиршмана (HHI) и индекса концентрации (CR_n) по капиталу, активам, кредитам и депозитам. Это будет способствовать повышению интенсивности и эффективности процессов концентрации банков в Украине.

Ключевые слова: банковский капитал, концентрация банковского капитала, методы и формы концентрации банковского капитала, капитализация, централизация, границы концентрации банковского капитала.

ANNOTATION

Sutormina K.M. The concentration of banking capital in Ukraine. - Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of economic sciences, specialty 08.00.08. - Money, finance and credit. – SHEE «Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman», Kyiv, 2015.

This research focuses on the theoretical principles of evaluation of concentration of bank capital and development practical recommendations for measures of state regulation of banking capital concentration.

Overview scientific approaches to the interpretation of the essence of the concept of "concentration of banking capital" and defined its relationship with the concepts of "capitalization", "consolidation," "centralization" and "integration." The economic meaning of "concentration of banking capital," "market concentration" and "concentration of banks".

The trends and factors are the dominant processes of concentration, systematized forms and methods of concentration of banking capital, the estimation of concentration in Ukraine by assets, capital, liabilities, deposits and loans, revealed the relationship between the processes of concentration, the functional characteristics of the banking sector and its nature structural transformations.

The research aimed to improving the management of state regulation of concentration of banking capital. The threshold concentration of banking capital and substantiates the criteria for their evaluation.

Keywords: bank capital, bank capital concentration, methods and forms of concentration of banking capital, capitalization, centralization, concentration limits of bank capital.